ЦЕРКОВНЕ МОВЧАННЯ ТА ДВУЛИКА ДИПЛОМАТІЯ ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ ЗЛА ЯК ДУХОВНИЙ І МОРАЛЬНИЙ ЗЛОЧИН XXI СТОЛІТТЯ

✠ Віктор Бедь,
єпископ Мукачівський і Карпатський
Православної Церкви України

м. Ужгород,
02.01.2026 р.

Богословське есе про правду Євангелія, співучасть мовчання та глобальну кризу духовності й моралі в умовах російсько-української війни — фактично повзучої гібридної Третьої світової війни

Різдво Христове у світі, що втрачає духовні й моральні орієнтири

Різдво Христове — це явлення Істини й Світла у світ, Божественне втручання у хід історії, яке покликане просвітити людину, очистити її совість і відновити втрачений духовний і моральний порядок буття:

- *«Світло у темряві світить, і темрява не обгорнула його» (Ів. 1:5).*

Проте у XXI столітті це Світло, як і в інші переломні епохи історії людства, дедалі частіше зустрічає не лише відкритий спротив, а й мовчазну, показову

двулику дипломатію, лицемірство, боягузство та байдужість — з боку тих, хто за своїм покликанням мав би бути духовними дороговказами, моральними авторитетами й свідками правди. Там, де слово правди замінюється обережними формулами, а істина — страхом втратити вплив чи комфорт, темрява отримує простір для дії під прикриттям удаваного «миру».

На жаль, сучасне людство, значною мірою поглинуте прагненням до матеріального збагачення, комфорту та політичної вигоди, не до кінця усвідомило, що підступно й системно триваюча російсько-українська війна фактично переросла у повзучу гібридну Третю світову війну. Це війна нового типу, в якій поєднуються не лише відкрита збройна агресія, але й інформаційна війна, політична та дипломатична брехня, історична й релігійна маніпуляція, технологічне втручання у свідомість, а також глибока моральна дезорієнтація і духовна деградація.

Виклики, що постали перед світом у цих умовах, є набагато небезпечнішими, ніж це часто усвідомлюється на рівні міжнародних інституцій, політичних еліт, держав і, на жаль, навіть окремих релігійних центрів. Йдеться не лише про порушення державних кордонів, норм міжнародного права чи прав людини, а про кризу совісті, унаслідок якої правда поступається хибному «балансу», істина — релятивізму, а справедливість — публічно виправдовуваній псевдодипломатичній «доцільності».

Саме тому умови цієї війни, що вже набула глобального й антицивілізаційного характеру, вимагають від Церкви не мовчання і не дипломатичного ухилення від правди, а чесного, сміливого й відповідального богословського осмислення, пророчого пастирського слова та активного захисту людської гідності й людського життя у світлі Святого Євангелія.

Свідчення Правди та Істини, так само як і автентичне проголошення Євангелія, є не факультативним вибором і не тактичним рішенням, а прямим і невід'ємним обов'язком Церкви Христової у час, коли мовчання перестає бути нейтральністю й стає формою співучасті у злі.

ІСТИНА ЯК ОСНОВА БОГОСЛОВСЬКОГО СВІДЧЕННЯ

Святе Письмо проти нейтралітету

Святе Письмо однозначно засвідчує, що між добром і злом не може існувати нейтралітету, а будь-яка спроба підміни понять є духовною катастрофою. Пророче слово Старого Завіту безкомпромісно викриває таку підміну:

- *«Горе тим, що зло називають добром, а добро — злом,*
  що ставлять темноту за світло, а світло — за темряву,
  що ставлять гірке за солодке, а солодке — за гірке!» (Іс. 5:20)

Це застереження стосується не лише світської влади, а передусім — тих, хто, прикриваючись іменем Бога, формує церковну риторику й несе відповідальність за правдиве або хибне свідчення Церкви у світі. Господь Саваот через пророка Єремію різко застерігає проти псевдопророчества, яке прикриває неправду релігійною мовою:

- *«Не слухайте слів цих пророків, що вам пророкують, - вони роблять безглуздими вас, висловлюють привиди серця свого, а не словом з уст Господніх. Вони справді говорять до тих, що мене ображають…*
  Цих пророків Я не посилав, вони побігли самі, Я їм не говорив, та вони пророкують» (Єр. 23:16-17; 21)

У цьому контексті Святе Письмо викриває не лише відверту брехню, але й самовільне “пророкування”, коли релігійна риторика використовується для виправдання зла, замовчування правди або створення хибного “балансу” між жертвою і злочинцем.

Сам Ісус Христос формулює абсолютний моральний критерій церковного слова:

- *«Нехай же слово ваше буде: так — так, ні — ні;*
  а що понад це — від лукавого» (Мф. 5:37)

У світлі Євангелія мовчання Церкви щодо джерела й природи зла під час війни не є нейтральною позицією і не може бути виправдане пастирською обережністю чи дипломатичною доцільністю. Таке мовчання стає гріхом свідомого ухилення від істини, коли Церква, маючи духовну владу назвати зло злом, утримується від цього, тим самим спотворюючи євангельське свідчення та фактично залишаючи жертву без захисту, а злочин — без морального осуду.

Отже, гріх мовчання у цьому випадку полягає не лише у відсутності слів чи у підміні чіткої правди «дипломатичною» риторикою, а передусім — у свідомій відмові назвати зло злом по імені та здійснити належне пророче служіння, яке є невід’ємною складовою місії Церкви Христової. Коли істина підміняється обережними формулами, а правда — дипломатичними евфемізмами, церковне слово втрачає свою духовну силу і перестає бути світлом, покликаним

викривати неправду та розганяти темряву, що поглинає людську свідомість і життя.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК МОРАЛЬНИЙ ТЕСТ ДЛЯ СВІТОВИХ ЦЕРКОВ

Між пророчим свідченням і співучастю мовчання чи дипломатичної гри

Російсько-українська війна, яка фактично переросла у реальну повзучу гібридну Третю світову війну, стала не лише геополітичним і військовим викликом, а передусім моральним і духовним тестом для всіх церков і релігійних інституцій світу. Вона поставила кожну Церкву перед неминучим вибором: або свідчити правду й стати на боці істини, або ж мовчанням і так званою церковно-дипломатичною двозначністю стати співучасником і фактичним примножувачем зла та насильницької смерті.

Історія Церкви Христової переконливо свідчить, що саме в часи воєн, гонінь і тоталітарних режимів найвиразніше виявляється справжня природа церковного служіння. Там, де Церква зберігала пророчий голос, без страху стояла на боці правди й істини, вона ставала джерелом надії, захисту людської гідності та збереження життя, а також духовного опору злу й розгулу безбожності. Натомість там, де вона обирала шлях обережності, уявного «нейтралітету», двуликої церковної дипломатії або пристосування до лукавих і неправдивих «сильних світу цього», вона втрачала моральний і духовний авторитет, перетворюючись на інституцію самозбереження, а не живого свідчення Євангелія та належного служіння Отцю Небесному.

У контексті нинішньої російсько-української війни особливо очевидним стає те, що нейтралітет між агресором і жертвою є морально й правово неможливим і недопустимим. Загарбницька й окупаційна війна, якою є війна Російської Федерації проти України, не створює симетрії сторін — вона оголює радикальну асиметрію відповідальності. Одна сторона чинить зло, несе смерть невинним людям, злочинно намагається захопити й привласнити територію суверенної держави; інша — зазнає цих дій і їхніх смертельно небезпечних наслідків. Саме тому будь-яка церковна риторика, навіть прикрашена богословсько-дипломатичними формулами, насичена євангельськими цитатами та зовнішньою красномовністю, але яка уникає називання агресора — агресором, а вбивці — вбивцею, і не наважується чітко ідентифікувати зло по імені, фактично перекладає частину відповідальності на жертву та легітимізує злочин через мовчання або гру в двулику дипломатію й фарисейство.

Церква, яка в умовах війни відмовляється назвати зло злом і вбивцю — вбивцею, виправдовуючи це пастирською «обережністю» чи дипломатичною доцільністю, перестає бути голосом совісті та втрачає свою духовну й церковну сутність. Вона зраджує власне покликання, відходить від дотримання Заповідей Божих і свідчення Слова Істини та перестає бути світлом світу і сіллю землі (пор. Мт. 5:13–14). У такому випадку мовчання і так звана двулика церковна дипломатія стають не знаком миру, а ознакою духовної поразки й фактичного боговідступництва, адже мир без правди та істини є лише відкладеним насильством, що веде не тільки до зневаги людської гідності й життя, але й до зради Самого Спасителя.

Саме тому нинішня війна є судом не лише над політичними режимами, а й над світовими церковними структурами. Вона викриває псевдорелігійні наративи та публічне фарисейство, що освячують агресію, вбивство і зневажання людської гідності, так само як і псевдомиротворчі формули, які на практиці лише прикривають страх і лицемірство. У цьому сенсі війна стає дзеркалом, у якому видно, чи здатна Церква залишатися вірною Христу, Який є Істиною, чи вона обирає зручну тінь компромісу та боягузливого самозбереження, за якими приховується моральна й духовна пустота.

РОСІЙСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ В СИСТЕМІ РЕАНІМОВАНОГО ТОТАЛІТАРНОГО МОСКОВСЬКОГО ЗЛА

Від внутрішнього відступництва — до міжнародної підривної мережі

У контексті російсько-української війни та повзучої гібридної Третьої світової війни особливого богословського осмислення потребує діяльність Російської Православної Церкви (далі — РПЦ). Йдеться не про поодинокі вислови чи окремі помилки, а про системне перетворення церковної інституції на ідеологічний інструмент реанімованого посткомуністично-тоталітарного режиму, що активно поширює свої наративи далеко за межами Російської Федерації.

Внутрішнім джерелом цієї трансформації стало глибоке духовне відступництво, за якого церковне слово дедалі більше почало служити не Євангелію Христовому, а державному культу сучасної Російської імперії та породженому ним злу. У такій моделі російська тоталітарна держава фактично узурпує місце Бога, а церковна риторика Російської Православної Церкви підміняє пророче свідчення псевдорелігійною ідеологічною імітацією та масовою маніпуляцією свідомістю людей. Теологічною оболонкою цього відступництва стала ідеологія «русского міра» — антиєвангельська система, що

претендує на сакралізацію імперського панування та “особливої місії” Росії, підміняючи Христову істину етнополітичним міфом. У богословській оцінці православних богословів і церковних середовищ це вчення визначається як єретичне, оскільки воно відриває християнство від Євангелія Христа, підміняє віру антилюдською й антихристиянською ідеологією та нав’язує уявлення про “священну війну”, в якій зло виправдовується нібито боротьбою за добро.

Публічні проповіді та заяви очільника РПЦ — Московського Патріарха Кирила Гундяєва — стали кульмінацією цієї деградації: війна проти України подається не як тяжкий гріх і злочин, а як нібито «метафізична боротьба», «захист традиційних цінностей і цивілізації» чи навіть «місія». У такий спосіб відбувається сакралізація насильства, за якої агресія отримує квазірелігійне виправдання, а насильницьке вбивство невинних — риторику псевдослужіння.

Особливо показовим є те, що РПЦ не обмежується лише псевдопроповідницькою риторикою, а безпосередньо бере участь у формуванні та легітимації програмних документів і ідеологічних наративів через так званий «Всемирный русский народный собор» (далі — ВРНС) — пострадянську неоімперську ідеологічну платформу, очолювану Московським патріархом Кирилом Гундяєвим як Предстоятелем Російської Православної Церкви.

У «Наказі XXV ВРНС “Настоящее и будущее Русского мира”» (2024 року), затвердженому за головуванням патріарха, війна проти України всупереч нормам міжнародного права та прямим Божим заповідям подається як сакралізоване протистояння. Цей документ містить положення, які де-факто заперечують суверенність і територіальну цілісність України, окреслюючи її як сферу «виняткового впливу» Росії. У публічних аналізах зазначеного «Наказу» слушно наголошується, що він наділяє війну мовою нібито «священної місії», водночас протиставляючи Росію так званому «сатанізованому Заходу», що є класичним прикладом релігійно-ідеологічної дегуманізації ворога.

З богословської точки зору все це означає підміну Ісуса Христа антиєвангельським образом «бога імперії» і знецінення Божих Заповідей через ідеологічні тлумачення, які виправдовують гріх як «норму». У межах християнської моралі така підміна проявляється, зокрема, в перекрученні заповідей Декалогу:

- «Не вбий» — підмінюється сакралізацією війни та виправданням масового вбивства як «місії».

- «Не кради» — зневажається через легітимацію загарбання чужого, окупацію, привласнення територій і ресурсів, а також системне пограбування як воєнну практику.
- «Не свідчи неправдиво» — руйнується через інституційну брехню, пропаганду, підміну понять і моральне виправдання злочину «високими словами».
- «Не жадай… нічого, що належить ближньому твоєму» — перекреслюється імперською жадобою чужої землі, історії, ідентичності й церковного простору іншого народу.

Таким чином Російська Православна Церква у своєму сучасному вигляді дедалі більше постає не як Церква в євангельському сенсі, а як одержавлена квазі-релігійна інституція політико-ідеологічного типу, що легітимує злочин, насильство, масові вбивства та загарбання, а також працює на розширення надуманих «канонічних» претензій поза межами власної держави та будь-яких правомірних церковних юрисдикцій. Саме тому її діяльність набуває не лише внутрішньоцерковного й внутрішньодержавного, а й виразно міжнародного підривного характеру: через мережу так званих церковних структур і представництв вона поширює деструктивні та єретичні наративи «русского міра», провокує розколи, втручається у церковне життя інших народів і посягає на канонічні права Помісних Автокефальних Церков.

У цьому сенсі Російська Православна Церква постає не лише співорганізатором і співучасником війни, а одним із її духовно-ідеологічних двигунів, що діє у тісній симфонії з сучасною тоталітарною російською державою. Така симфонія є не християнською, а відверто антихристиянською, оскільки вона служить не життю, а смерті; не свободі, а страху; не любові, а ненависті; не правді, а брехні; не Богові, а ідолу імперії та породженому ним злу.

Слова Ісуса Христа в цьому контексті набувають особливої гостроти:

- *«…коли сліпий водить сліпого, обоє до ями впадуть…» (Мт. 15:14).*

Це застереження стосується не лише російських церковно-духовних провідників, які втратили здатність бачити істину та бути її носіями, але й усіх тих, хто свідомо веде за собою народ шляхом омани й маніпуляцій, виправдовуючи зло та називаючи його «служінням». Наслідком такого падіння стає масове осліплення і боговідступництво, за яких злочин перестає

усвідомлюватися як злочин, а вбивство й насильницька смерть — як небачена за масштабом людська трагедія та смертельний гріх.

Отже, діяльність Російської Православної Церкви в сучасних умовах та псевдопроповідування нею антилюдської й антихристиянської єретичної ідеології «русского міра» має бути осмислена не лише політично, психологічно чи соціологічно, а насамперед богословськи — як приклад інституційного церковного відступництва, що переросло у глобальну підривну мережу з релігійним прикриттям. Саме таке богословське осмислення є необхідним кроком для подальшого аналізу її структурних підрозділів у світі та їхньої ролі у гібридній війні проти України, проти Вселенського Православ'я, а також проти цивілізаційних основ людяності, свободи й демократичного світу.

Водночас це осмислення дозволяє дійти принципового висновку: у контексті російсько-української війни діяльність Російської Православної Церкви має вкрай негативний і загрозливо небезпечний характер, оскільки ця інституція фактично втратила свою сакральну церковну сутність і трансформувалася у релігійно-ідеологічний, реакційний інструмент державного управління тоталітарного й антидемократичного режиму сучасної Російської Федерації.

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У СВІТІ

Повзуча підривна присутність

У контексті повзучої гібридної Третьої світової війни особливої уваги потребує діяльність структурних підрозділів Російська Православна Церква (далі – РПЦ) за межами Російської Федерації. Йдеться не лише про церковні громади у класичному пастирському розумінні, а про розгалужену мережу інституційної присутності, яка дедалі виразніше поєднує релігійну форму з політико-ідеологічним змістом.

Парафії, єпархії та представництва РПЦ за кордоном у багатьох випадках виконують подвійну функцію. З одного боку — декларується пастирська опіка над вірянами російського походження або діаспори; з іншого — системно поширюються антиєвангельські, антихристиянські та єретичні ідеологічні наративи «русского міра», які сакралізують імперську політику Російської Федерації, виправдовують агресію, підміняють справжні євангельські поняття миру і справедливості та формують релігійно обґрунтовану лояльність до держави-агресора.

У такій моделі релігійна структура перестає бути лише церковною і стає елементом гібридного впливу. Через богослужбову риторику, проповідь, освітні

ініціативи, культурні заходи й так звану «захисну» ідентичність РПЦ формується викривлене бачення війни, у якому агресія подається як «захист», злочин — як «історична необхідність», а жертва — як «побічний наслідок».

Особливо небезпечним є те, що така діяльність маскується під реалізацію релігійної свободи, користується правовими гарантіями демократичних держав і водночас працює на системний підрив моральних, правових та ціннісних основ суспільств, у яких ці структури діють. У цьому сенсі присутність Російської Православної Церкви за межами Російської Федерації має не лише церковний, а й виразно геополітичний та антицивілізаційний вимір, перетворюючись на інструмент російського гібридно-ідеологічного імперського впливу, деморалізації суспільств і духовної дезорієнтації людей в державах її закордонної присутності та діяльності.

З богословської точки зору така практика є грубим викривленням місії Церкви, оскільки замість свідчення Євангелія миру, істини й правди відбувається служіння антидемократичній, антихристиянській та агресивній російській імперській ідеології, а також тоталітарному державному інтересу. Релігія у цьому випадку використовується не як шлях до покаяння, примирення і спасіння безсмертної душі, а як інструмент легітимації зла, насильства та воєнних злочинів, що прямо суперечить євангельському покликанню Церкви Христової.

Отже, діяльність структурних підрозділів Російської Православної Церкви у світі є складовою повзучої підривної присутності, яка органічно вписується в логіку повзучої гібридної Третьої світової війни, породженої й нині проваджуваної тоталітарним режимом Російської Федерації. Це ще раз підтверджує, що в сучасних умовах боротьба точиться не лише за території чи ресурси, а й за свідомість, совість і духовні орієнтири народів.

За таких обставин мовчання або нейтралітет релігійних інституцій фактично означає співучасть у злі та сприяє морально-духовному розкладанню суспільств у державах, на території яких діють структури Російської Православної Церкви.

ТАК ЗВАНА УПЦ МП ЯК ВНУТРІШНІЙ ФРОНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Двозначність, мовчання і підрив української державної та духовної безпеки

Так звана Українська Православна Церква Московського патріархату (далі – УПЦ МП) — попри публічні декларації про «самостійність» та «відмежування»

— функціонально, канонічно й духовно залишається частиною системи Російської Православної Церкви, а отже — складовою того самого ідеологічно-релігійного простору, який виправдовує та супроводжує російську агресію проти України.

У контексті російсько-української війни ця структура виконує роль внутрішнього фронту гібридної війни, оскільки її публічні провідники — Онуфрій Березовський та Антоній Паканич, так само як і вся ієрархія цієї церковної структури, свідомо обрали шлях двозначності, мовчання та уникання правди як щодо агресії Російської Федерації проти України, так і щодо власного реального церковно-канонічного статусу як складової Московського патріархату.

Така позиція не є нейтральною. Вона дезорієнтує вірян і духовенство, розмиває моральні критерії, розділяє українське суспільство та українське православ'я, підриває довіру до Української Держави й фактично працює на користь агресора, створюючи ілюзію «внутрішнього релігійного конфлікту» замість чіткого розрізнення жертви і злочинця, правди й брехні, істини та маніпуляції.

Особливо небезпечним є те, що мовчання та двозначні формули подаються як нібито пастирська «обережність» або «миротворчість», тоді як на практиці вони означають відмову від євангельського обов'язку назвати зло злом. У ситуації повномасштабної війни, масових убивств мирного населення, руйнування міст і депортацій така позиція стає формою моральної співучасті, незалежно від того, чи усвідомлюється це самими носіями цієї риторики.

З богословської точки зору подібна поведінка є не лише пастирською помилкою, а гріхом свідомого ухилення від істини, адже Церква несе відповідальність не лише за сказане, а й за те, що вона замовчує, коли мовчання прикриває зло. Саме тому Святе Письмо безкомпромісно застерігає:

- *«Отже, хто знає, як чинити добро, та не чинить, — тому має гріх!» (Як. 4:17).*

У світлі цього біблійного принципу діяльність так званої УПЦ МП у сучасних умовах набуває не лише церковного, а й виразно суспільно-безпекового виміру, оскільки вона перешкоджає формуванню єдиної моральної позиції суспільства, сприяє внутрішньому розколу та ослаблює духовну стійкість українського народу в умовах війни.

Отже, проблема цієї структури полягає не у формальних заявах, а у реальному виборі, який вона робить між правдою і мовчанням, між вірністю

Євангелію і лояльністю до системи, що породжує зло. У час, коли війна є випробуванням совісті, двозначність перестає бути обережністю і стає відповідальністю за наслідки.

ВАТИКАН: ДИПЛОМАТІЯ БЕЗ ПРОРОЧОГО ГОЛОСУ

Між інституційною обережністю та євангельською відповідальністю

Саме в цьому контексті одним із вихідних пунктів нашого богословського аналізу-есе є різдвяне послання Папи Римського Лева XIV (у світі — Роберт Френсіс Прево; англ. Robert Francis Prevost) «Urbi et Orbi» («Місту і світу») від 25 грудня 2025 року. Це звернення постає не просто як черговий різдвяний богословсько-пастирський текст Римського Понтифіка, а — з огляду на його максимально обережні й обезособлені мовні формули, риторику та смислові акценти — як симптом глибшої духовної кризи, що розгортається паралельно з негативними глобальними політичними процесами та війною, яка дедалі масштабніше охоплює світ і фактично вже переросла у повзучу гібридну Третю світову війну.

Ключовою проблемою цього та подібних звернень є свідоме уникання в умовах жахливої й кровопролитної російсько-української війни називати агресора — агресором, убивцю — убивцею, а здійснення воєнних злочинів і масових убивств невинних людей — смертельним гріхопадінням і грубим порушенням Заповідей Божих. Унаслідок цього відбувається розмивання межі між жертвою і злочинцем, між правдою і брехнею, між істиною і оманою, що є богословськи й морально неприйнятним.

У ситуації, коли тоталітарна імперська держава — Російська Федерація — веде загарбницьку й несправедливу війну, чинить масові вбивства мирного українського населення, системно руйнує українські міста й села, а також здійснює катування і депортації громадян України, така мовна нейтральність і риторична маніпуляція загальними та обезособленими формулюваннями з боку глави Римсько-Католицької Церкви перестають бути проявом пастирської обережності чи церковної дипломатії.

Така невизначеність фактично перетворюється на форму пасивної співучасті у глобальному злі, оскільки уникання називання правди про зло надає йому простір для подальшого існування, виправдання та утвердження безбожності у світовому духовному і, зокрема, політичному просторі.

З богословської точки зору церковна дипломатія, яка не має пророчого голосу, входить у суперечність із самою природою церковного служіння.

Церква покликана не лише закликати до миру як абстрактної цінності, але й свідчити правду, без якої мир перетворюється на форму замороженого насильства або відкладеного злочину. Коли ж інституційна обережність підміняє євангельську відповідальність, церковне слово втрачає свою викривальну, лікувальну і спасительну силу.

У цьому сенсі ватиканська дипломатична риторика, що уникає чіткої ідентифікації джерела й носія зла, виявляє напружений внутрішній конфлікт між інституційним прагненням збереження церковного та політичного впливу і євангельською вимогою свідчення та захисту правди й істини.

Такий підхід в умовах злочинної й несправедливої російсько-української війни є неприйнятним і малозрозумілим навіть з погляду міжнародних відносин, а тим більше — з богословської перспективи та євангельського свідчення, оскільки Церква не має мандату мовчати там, де від рук воєнних злочинців гинуть люди, а їхні права, свободи та людська гідність брутально зневажаються.

Саме тому біблійне запитання пророка Ісаї звучить сьогодні з особливою гостротою:

- *«Стороже, яка пора ночі?*
  Сторож сказав: Надходить ранок, та все ж іще ніч» (Іс. 21:11—12).

Це питання звернене не лише до окремих осіб, а й до церковних інституцій, покликаних сторожувати істину. Воно є нагадуванням, що мовчання сторожа вночі, так само як і підміна правди напівправдою або неправдою, робить його співвідповідальним за те, що відбувається у темряві.

У час війни та масового зла Церква не може обмежуватися дипломатичною мовою «загальних закликів», не втрачаючи при цьому свого пророчого покликання. Там, де сторож мовчить або говорить ухильно, ніч не минає, а зло отримує простір для подальшого поширення.

Отже, досвід ватиканської дипломатії у контексті російсько-української війни виявляє глибоку богословську дилему: або інституційна обережність, що зберігає форму, але втрачає правду, або євангельська відповідальність, яка здатна назвати зло своїм іменем, навіть якщо це має політичну ціну. Саме в цьому виборі сьогодні випробовується автентичність церковного свідчення — і перед Отцем нашим Небесним, і перед багатостраждальним українським народом, і перед світом та всією людською цивілізацією.

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА (УГКЦ) ТА МУКАЧІВСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЄПАРХІЯ (МГКЄ)

УГКЦ та МГКЄ в системі глобальної католицької церковної ієрархії: канонічні аспекти, суб'єктність та виклики зовнішнього управління

Місцеве церковне свідчення правди в умовах війни та історичної залежності зовнішніх центрів управління

В межах богословської оцінки церковних позицій у контексті російсько-української війни необхідно принципово і коректно відрізнити інституційну дипломатію наднаціональних центрів від реального пастирського свідчення церков, що діють безпосередньо в Україні. Саме до таких належать Українська Греко-Католицька Церква та Мукачівська греко-католицька єпархія — церковні структури католицької традиції візантійського обряду, які перебувають у канонічній єдності з Римським Апостольським престолом і мають свої центри церковного управління поза межами України — у Ватикані (Рим, Італія).

Упродовж російсько-української війни ці церковні структури послідовно і публічно:

- визнають Російську Федерацію країною-агресором;
- називають війну несправедливою та загарбницькою;
- стають на бік жертви, а не абстрактного «миру»;
- здійснюють конкретне пастирське й гуманітарне служіння серед постраждалих, військових і біженців.

Це свідчення є фактичним і перевірюваним, а відтак — богословськи значущим. Воно виразно контрастує з нейтралізуючою мовою надінституційної дипломатії, що уникає називання агресора та вдається до формул «залучених сторін».

Водночас об'єктивна оцінка не може оминути історично зумовлений структурний чинник, що формувався внаслідок багатовікової чужинської окупації та штучного розділення українських земель, української державності, української нації й Української Церкви різними окупаційними режимами у період від кінця XVI до першої чверті XXI століття. Саме ці обставини зумовили виникнення та подальше історичне закріплення церковних структур із центрами церковного управління поза межами України, які в тій чи іншій формі збереглися до нашого часу.

У цьому сенсі інституційна ситуація Українська Греко-Католицька Церква (поетапно з 1596 р.) та Мукачівська греко-католицька єпархія (поетапно з 1646 р.) — з центром церковного управління в Римі/Ватикані як структурних підрозділів Римсько-Католицької Церкви — має спільну історичну природу виникнення з церковним існуванням Російська Православна Церква в Україні, що нині діє під замаскованою назвою «Українська Православна Церква (Московського патріархату)» (поетапно з 1721 р., а в окремих західноукраїнських регіонах — з 1945 р.) та підпорядковується центру церковного управління в Москві у складі тієї ж Російської Православної Церкви.

Водночас така історична подібність не означає ані богословської, ані моральної, ані пастирської тотожності, оскільки в умовах російсько-української війни саме публічне й недвозначне свідчення правди, чітке називання агресора агресором і окупантом, а також практичне служіння своєму боголюбивому українському народові є вирішальним і незамінним критерієм церковної відповідальності.

Отже, проблема полягає не у пастирській позиції місцевих Церков в Україні, яка у випадку Української Греко-Католицької Церкви та Мукачівської греко-католицької єпархії є морально відповідальною й правдивою, а в самому принципі зовнішнього центру церковного управління, що історично сформувався як наслідок політичного й конфесійного підпорядкування України чужим імперським окупаційним центрам.

У часи війни цей чинник набуває особливої гостроти, оскільки надінституційні рішення, дипломатичні формули й обережні узагальнення можуть вступати у пряму суперечність із досвідом, болем і живим свідченням Церкви, яка живе й служить у реальності страждання власного народу, а не в абстрактному просторі міждержавних компромісів чи двуликої церковної дипломатії, що заходить у протиріччя із Заповідями Божими та свідченням Істини Спасителя нашого Ісуса Христа.

У цьому сенсі приклад Української Греко-Католицької Церкви та Мукачівської греко-католицької єпархії переконливо демонструє, що місцеве церковне свідчення правди, народжене з реального досвіду війни, страждання та служіння власному народові, здатне бути сильнішим, чеснішим і морально відповідальнішим, ніж обережна або двулика дипломатія зовнішніх церковних центрів управління.

Саме ця принципова різниця між життям у реальності російсько-української війни та мовою надінституційного «балансу», що часто уникає називання зла

злом, агресора — агресором, а вбивці невинних — вбивцею, потребує глибокого богословського осмислення і правдивого, недвозначного євангельського свідчення.

- *«По їхніх плодах ви пізнаєте їх» (Мт. 7:16)*

Цей євангельський критерій дозволяє дати об'єктивну й морально відповідальну оцінку: там, де Церква стає на бік жертви, служить своєму народові, називає зло злом, агресора — агресором, а вбивство — злочином, і не заграє зі злом, не прикриває його обережними формулами та не веде з ним підступної й неправдивої двуликої дипломатії, — там вона засвідчує правду та істину Христового Євангелія, незалежно від історичних обмежень і деформацій її інституційного устрою.

Водночас така правдивість церковного свідчення не скасовує і не нівелює глибокої історичної проблеми: перебування цих церковних структур поза межами своєї історичної, давньої автокефальної Української Церкви не сприяє повноті національної й духовної єдності українського народу та залишається наслідком багатовікового колоніального й конфесійного поневолення та розділення України.

Саме тому євангельська істинність свідчення у конкретний історичний момент не може бути підмінена ані інституційною самодостатністю, ані зовнішньою канонічною легітимністю, ані тимчасовими політико-дипломатичними компромісами. Вона покликана не лише захищати людину й свій український народ у час російсько-української війни, але й вести до відновлення повноти правди, істини, свободи та церковної єдності, без якої неможливе повноцінне зцілення українського народу й Української Церкви.

ПРОТЕСТАНТСЬКІ ЦЕРКВИ

Між ясним свідченням і політичною зручністю

Російсько-українська війна стала серйозним моральним і богословським випробуванням і для протестантських церков та спільнот у світі. Вона чітко виявила, що протестантський простір не є однорідним у своїй реакції на зло війни, агресію та масове вбивство невинних.

Частина протестантських церков і деномінацій чітко й публічно назвала російську агресію злом, стала на бік жертви, засудила вторгнення, підтримала український народ духовно, гуманітарно й морально. У цьому випадку їхнє слово, попри відсутність складної інституційної ієрархії, виявилося євангельськи

ясним і відповідальним, оскільки спиралося не на політичну доцільність, а на базовий християнський імператив захисту життя, гідності та правди.

Водночас інша частина протестантських середовищ обмежилася абстрактними закликами «до миру», уникаючи чіткого називання агресора, причин війни та відповідальності за вбивства й руйнування. Така позиція, хоч і подається під риторикою нейтралітету або «надполітичної духовності», на практиці підтримує статус-кво, зрівнює жертву й злочинця та позбавляє церковне слово пророчої сили.

З богословської точки зору подібна «обережність» не є нейтральною позицією. Вона означає свідому або несвідому відмову від морального й духовного розрізнення між добром і злом, а відтак перетворює християнське свідчення на зручний, редукований етичний мінімум, що не викликає спротиву жодної зі сторін конфлікту, але водночас не захищає жертву, не засвідчує правду й не служить істині.

Саме тому застереження Святого Письма звучить тут із особливою силою:

- *«Я знаю діла твої, що ти не холодний, ані гарячий. Якби то холодний чи гарячий ти був!*
  А що ти ні теплий, і ні гарячий, ані холодний, то вивергну тебе з Своїх уст…» (Одкр. 3:15–16).

У світлі Євангелія «тепла» позиція між правдою і злом, між жертвою і агресором не є чеснотою, а формою духовної безвідповідальності. У час війни вона стає співучастю мовчання, навіть якщо прикривається благочестивою лексикою миру.

Отже, протестантський досвід у контексті російсько-української війни ще раз підтверджує загальний євангельський принцип: Церква залишається Церквою лише тоді, коли її слово не уникає правди, навіть якщо ця правда є незручною, непопулярною або суперечить політичним інтересам і страхам.

ІСЛАМ

Мовчання інституцій і ясність морального принципу

Російсько-українська війна виявила суттєву різницю між моральним змістом ісламського віровчення та практичною позицією частини офіційних ісламських інституцій у світі. У більшості випадків ці інституції зайняли обережну або мовчазно-нейтральну позицію, зумовлену не богословськими переконаннями, а передусім геополітичними та державними інтересами.

Водночас сам ісламський релігійний текст містить чіткий і недвозначний моральний імператив, що не допускає виправдання чи замовчування несправедливості. У Коран прямо застерігається:

- *«Не підтримуйте несправедливість, бо торкнеться вас вогонь» (Коран, сура 11:113).*

Це свідчить про те, що проблема полягає не у священних текстах, а у виборі їхніх тлумачів та інституційних рішень, коли моральний принцип підмінюється політичною доцільністю.

Водночас необхідно констатувати, що частина офіційних ісламських інституцій у Російській Федерації відкрито або мовчазно підтримує агресивну політику держави, легітимізує війну проти України та діє в симфонії з тоталітарним режимом, виправдовуючи або замовчуючи зло з позицій політичної лояльності. Така позиція є не виявом ісламського віровчення, а формою інституційного підпорядкування релігії державному насильству, що суперечить базовим моральним засадам самого ісламу.

Водночас слід наголосити, що представники ісламу в Україні в умовах російсько-української війни послідовно стоять на боці правди та істини, публічно засуджують російську агресію і не підтримують агресора, беручи активну участь у духовному, гуманітарному та громадянському служінні українському народові.

Отже, і в цьому випадку російсько-українська війна оголює загальний закономірний висновок: криза морального свідчення є кризою не віри й не священних текстів, а відповідальності релігійних інституцій і їхніх духовних провідників, які або залишаються вірними ясному моральному принципу, або ж виправдовують мовчання та співучасть злом під прикриттям «обережності».

ГЛОБАЛЬНА КРИЗА МОРАЛЬНОСТІ ТА ДУХОВНОСТІ

Війна за совість людства

Ми живемо в епоху, коли дипломатія дедалі частіше підміняє істину, і нерідко це — двулика або відверто брехлива дипломатія; коли релігія використовується як інструмент політичної доцільності, маніпуляції людською свідомістю та обману широких верств населення, а не як голос правди й істини, совісті та моральної відповідальності, не як живе свідчення Євангелія. У такій реальності правда стає «незручною», зло — релятивізується, а жертва нерідко залишається без належного захисту, бо її страждання не вписується у схеми

«балансу інтересів» і геополітичних компромісів, які на практиці часто перетворюються на прикриття процвітаючого зла та злочину.

Саме це і є ознакою глобальної кризи моралі та духовності, про яку застерігало Святе Письмо. Апостол Павло пророчо говорить:

- *«Бо настане час, коли здорового вчення не будуть приймати, але за власними пожаданнями наберуть собі вчителів, щоб вони їхні вуха влещували» (2 Тим. 4:3)*

У цій перспективі сучасна російсько-українська війна постає не лише як масштабна збройна геополітична війна, а як духовний фронт гібридної Третьої світової війни — війни за людську совість, за здатність називати зло злом, агресію — агресією, а вбивство — злочином. Вона оголює глибоку деградацію системи цінностей сучасної цивілізації, у якій мир без правди проголошується вищою чеснотою, а мовчання — формою удаваної «мудрості».

У такій ситуації релігійні інституції, що відмовляються від пророчого слова й ховаються за дипломатичними формулами, фактично втрачають свою духовну місію. Вони перестають бути світлом світу й голосом совісті, перетворюючись на частину глобального механізму виправдання зла. Саме тому криза духовності сьогодні проявляється не лише в секуляризованому суспільстві, але й у самих релігійних структурах, коли істина поступається страху, вигоді, двуликій дипломатії, лицемірству або інституційному й особистісному самозбереженню.

Отже, духовний вимір сучасної російсько-української війни полягає в тому, що вона випробовує не лише держави й армії, а передусім людську совість — моральну й духовну здатність чинити спротив злу, називати його своїм іменем та залишатися вірними істині й Заповідям Божим, навіть ціною втрат і страждань. Там, де ця здатність зберігається, навіть у найтяжчих обставинах народжується надія і відкривається перспектива майбутнього; там же, де вона зраджується або підмінюється мовчанням, компромісами чи двуликою дипломатією і лицемірством, війна продовжується в нових формах — як війна проти правди, істини, людської гідності, людського життя та самого сенсу людського буття.

ПРАВОСЛАВНЕ СВІДЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ ЯК ПРАВДИВА АЛЬТЕРНАТИВА

Свідчення істини в умовах війни та морального випробування цивілізації

У контексті глобальної кризи моралі й духовності, спричиненої російсько-українською війною, Православна Церква України постає як принципова альтернатива двозначності, мовчанню та церковно-дипломатичному релятивізму. Її свідчення формується не з позиції інституційної вигоди чи зовнішнього балансу, а з реальності життя й страждання українського народу, який зазнає несправедливої, загарбницької та геноцидної війни.

Насамперед Православна Церква України чітко й недвозначно називає агресора — агресором, вбивцю — вбивцею, а боговідступників — боговідступниками. У її офіційних заявах, пастирських посланнях і публічному слові Російська Федерація визначається як держава-агресор, а розв'язана нею війна — як злочин проти Бога, людяності, українського народу, Держави України, Української Церкви та норм міжнародного права.

Таке називання речей своїми іменами не є політичною риторикою чи емоційною реакцією, а випливає з євангельського, духовного й морального обов'язку Церкви: не виправдовувати зло, не прикривати його мовою уявної «обережності» та не зрівнювати жертву з убивцею, правду — з брехнею, а справедливість — з насильством.

Другою засадничою рисою православного свідчення Православної Церкви України є послідовний і принциповий захист людської гідності та життя. У часи масових убивств мирного населення, зруйнованих міст і сіл, депортацій, тортур і воєнних злочинів духовенство та вірні Церкви перебувають поруч із народом і українськими воїнами-захисниками — у прифронтових регіонах, серед біженців і внутрішньо переміщених осіб, у лікарнях і громадах, у військових підрозділах і безпосередньо на лінії фронту, серед тих, хто втратив домівки, близьких і звичний уклад життя.

Цей захист не обмежується словами співчуття чи символічними жестами, а здійснюється через реальну пастирську присутність, духовну підтримку, гуманітарне служіння та моральне заступництво за скривджених і знедолених, що є живим свідченням християнської любові, солідарності й відповідальності в умовах війни.

Третьою, принципово важливою, ознакою є те, що Православна Церква України свідчить істину без подвійних стандартів. Вона не погоджується на «мир без правди», не приймає компромісів, які виправдовують або замовчують агресію, і не жертвує євангельською правдою заради уявної, двуликої дипломатичної «рівноваги».

У цьому сенсі її позиція є пророчою, а не кон’юнктурною, оскільки вона виходить із вірності Христові та Святому Євангелію, а не зі страху перед сильними й морально здеґрадованими володарями світу цього, які намагаються нав’язати підвладним їм церковним структурам мовчання, компроміс або співучасть у злі.

Саме тому православне свідчення Православної Церкви України має не лише внутрішньоцерковне чи національне, але й загальнохристиянське та цивілізаційне значення. Воно переконливо засвідчує, що Церква може і повинна залишатися вірною істині навіть у часи війни, коли ціна такої вірності є надзвичайно високою і пов’язана з ризиками, втратами та стражданнями.

Це свідчення прямо протистоїть як сакралізації насильства, так і мовчазній або двуликій дипломатичній співучасті зі злом, утверджуючи євангельську істину, за якою мир без правди є не шляхом спасіння, а формою моральної капітуляції, духовного падіння та відходу від Святих Заповідей Божих.

Євангельська основа цієї позиції виражена словами Спасителя:

- *«Пізнаєте істину — і істина визволить вас» (Ів. 8:32).*

У світлі цих слів православне свідчення Православна Церква України є не актом конфронтації, а служінням визволення — визволення від страху, брехні, зневірення, духовного падіння, рабства та моральної деградації.

Саме таке свідчення відкриває шлях не лише до справедливого миру, але й до відновлення гідності людини, захисту людського життя, спасіння людської душі, єдності народу, збереження незалежності Держави України, розвитку Української Церкви та формування правдивого духовного й гідного майбутнього.

ВИСНОВКИ

Церква або з Богом і Істиною — або з мовчанням, двуликою дипломатією, лицемірством і співучастю у злі

Російсько-українська війна, як реальна повзуча гібридна Третя світова війна, є війною не лише за території, ресурси чи геополітичний вплив, а насамперед за душу й свідомість людини, за совість людства і за саму здатність розрізняти добро і зло. У цій війні духовний вимір набуває вирішального значення, адже саме він визначає, чи зберігає людство моральні та духовні орієнтири, чи остаточно підмінює істину вигодою, брехнею, підступом, страхом і мовчанням.

У такому контексті мовчання або двулика дипломатія церковних інституцій щодо визначення джерела, природи та носіїв зла перестає бути нейтральною позицією. Вона стає формою співучасті у злі та його злочинах, навіть якщо прикривається мовою дипломатії, уявної «обережності» чи псевдомиротворчих формул.

Там, де Церква уникає називати зло злом, агресію — агресією, убивцю — убивцею, а масові вбивства — воєнним злочином, вона перестає бути голосом совісті, втрачає євангельську місію і розмиває власну церковну сутність.

Святе Євангеліє однозначно визначає покликання Церкви у світі. Сам Ісус Христос говорить:

- *«Не може сховатися місто, що стоїть на горі» (Мт. 5:14).*

Ці слова означають, що Церква за своєю духовною природою не має права ховатися, зникати в тіні неправдивих компромісів або пристосовуватися до зла заради самозбереження, вигоди чи особистісних інтересів її ієрархії. Її покликання — світити й свідчити істину, а не маскувати темряву й відвертати своє лице від зла; свідчити Святе Євангеліє, а не балансувати між правдою і брехнею; захищати й покривати своєю любов'ю жертву, а не шукати зручної дистанції від людських страждань.

Отже, у часи російсько-української війни, яка за своєю сутністю є повзучою гібридною Третьою світовою війною, та на тлі глобальної моральної й духовної кризи, що супроводжується зневагою до людської гідності, людського життя й норм міжнародного права, перед Церквою постає принциповий вибір: бути з Отцем нашим Небесним і Його Святими Заповідями — або з мовчанням, двуликою дипломатією та лицемірством.

Бути з Богом означає вірність Святому Євангелію та Святому вченню Старого і Нового Завітів, істині й правді, навіть тоді, коли така вірність є незручною, небезпечною або дорогою. Натомість бути з мовчанням, двуликою дипломатією та лицемірством означає фактично погодитися з природою, задумом і логікою зла, дозволити йому діяти без викриття, осуду та відповідальності, а отже — зректися пророчого покликання Церкви та її євангельської місії.

Саме тому справжнє церковне свідчення у XXI столітті не може бути ані двозначним, ані дипломатично нейтральним. Воно має бути ясним, правдивим і відповідальним, бо лише така позиція відкриває шлях до справедливого миру,

збереження людської гідності, спасіння душі, життя та майбутнього, у якому істина не буде принесена в жертву страху, брехні чи вигоді.

Церква покликана світити, а не пристосовуватись. Саме в цьому — її вірність Христові, її моральна сила і її історична відповідальність перед Богом, людиною та людством.